

GAURKOA

Txillardegirekiko zorra ezin kitatuz

A

stebete iragan da jada Jose Luis Alvarez Enparantzak, Txillardegik, utzi gintuenetik. Merezi bezala, asko eta ondo idatzi da zazpi egunotan haren bizitza eta lanaz, eta zaila, oso zaila

iruditzen zait jada hartaz esan eta idatzi ez denik papereratzea. Aipatuak, ezagutuak eta goretsiak izan dira haren askotariko emaitza eta merezimendu nabarmenak, eta neronek, onean ere, errepikatu besterik ez nitzuke egingo jada beste askok segurki neronek baino hobeki adieraziak. Horregatik agian interesgarriagoa dateke hemen gure belaunaldiak harengandik jasoriko ondarea azaltzea, aldi berean, harekiko gure zorra aitortzeko.

Gerraondoko belaunaldia da gurea, 1946 aldean jaioa. Gehienon aitak frontean ibiliak ziren, eta gerra ondoren, frankismoaren peko umiliazioaren, kartzelaren eta lan bortxatuen zapora mingotsa dastatu behar izan zuten, eta guk horren ondorioak. Euskal nazioa, inolako egitura politiko propiorik gabe, erabat ukatua zen, gure hizkuntza iraindua eta debekatua, hedabideak eta irakaskuntza osoa atzeritarren zerbitzu hertsian.

Euskaltzaindia legetik kanpo genuen, katakonbetan 'malbizitzen'. Gure artean, luzaro, abertzaletasunaren zuzi iratxekia gorde zuen alderdi bakarra EAJ zen. Halere, haren eragina ia sinbolikoa zen, noizik behinkako panfletok eskupetik banatu, hormen gaineko pintada erritxal ("Gora Euzkadi Azkatuta") eta gehienez ere, kanpandorre edo tentsio altuko kabletan ikurrinen bat jarri. Gerran galdurikoagatik negarra, gure herri on, zintzo eta guztiz katolikoaren aldeko apologia hutsalak, eta, beti ere, buru-errukia, errurik gabe pairatu behar genuen sufrimenduaren kexa latzak, besterik ez. Itxaron egin behar, beti itxaroten egon, aukera hobeak agertu arte.

Inork ez zigen orduan esaten zulo hartatik irtekeko zer egin zitekeen. Jeltzaleek indarkeriari, orduan defentsa hutseko bazen ere, gaizki zeritzoten. Euskara ikastea, bestalde, norberak bakarika eta era baketsuan egin zezakeen arren, premiagabekotzat jotzen zen, *euzkotar* ona izateko aski baitzen deiturak (barkatu, abizenak) *euzkera* garbikoak edukitzea. Bestalde, txikitandik eta amaren bularretik egiten ez bazen, ezinezkoa omen zen euskara ikasi eta berreskuritzea.

Baziren, ordea, gerra aurreko boz disidente batzuk. Xabier Lizardik, adibidez, Unamunoren iritziaren aurka, euskarak edozer esateko balio zuela aldarrikatzen zuen jada. Bestalde, Justo Mokoroak bere "Genio y Lengua"-n nazio baten funtsezko oinarria odolean ez baina hizkuntzan zetzala errepikatzen zigen ozenki. Baina aitzindariok ez ziren aipatu ere egiten gerra ostean, ez eta ideia horiek agertzen abertzale haien ideariumean.

Eta orduan, bat-batean, Txillardegik-eta bultzaturiko abertzaletasun berriaren programa hartan, horra non euskararen garrantzia azpimarratzen hasten zaigun. Noski, euskara nazioaren osagai inportantea zela lehendik ere entzuna genuen, baina aurrekoek hori elementu ideal eta abstraktutat aipatzen ziguten, eta ez, edozein abertzale kontsekutu eta zintzok bere eguneroko lanaz eta etsenpluzak berreskuratu behar zuten

Xabier Kintana
Euskaltzaina

Jose Luis Alvarez Enparantzak, «Txillardegik», hil ondorengo egunetan, «asko eta ondo» idatzi dute hainbatek haren bizitza eta lanaren gainean. Hala uste du Xabier Kintana euskaltzainak; horrenbestez, interesgarriago deritzo artikulua honetan bere belaunaldiak Txillardegirengandik jasotako ondareaz hitz egiteari. Ondare horren berri jakin eta gero, argiago agertzen da joan berri den lagunaren garrantzia. Kintanak, bide batez, Txillardegirekiko zorra aitortzeko baliatu du, halaber, bere idatzia.

helburu pertsonal gisa. Euskara, hortaz, abertzaletasuna neurtzeko termometro bihurtzen zen. Ipuineko Antzorriletak bere aitarenganako maitasuna definitzean zerabilen «haragiak gatzari beste» haren antzera, abertzaleak ere «sorterriari beste» maitasuna erakutsi behar zion hizkuntzari ere.

Bestalde, aldarrikatzen zen euskaltzaleasun hori praktikan egiaz eta benetan bete zitekeela frogatzeko, predikariak bere burua eta bere eguneroko bizitza erakusten zizkigun: Txillardegik, Gabriel Arestik bezala, euskara nagusitan ondo ikasi eta landu ahal dela argi agertzen zigen. Eta hizkuntza zapaldu, ukatu eta ia desagertua berriz ere berpiz zitekeela hobeto nabarmentzeko, hots, ezina ekin ezinaren bidetik, utopia batzuk egingarri direla, Israel sortu berriaren eta Finlandiaren kasu imitagarriak jartzen zizkigun Jose Luisen. Lehenagoko abertzaleek independentzia politikoa proposatzen zuten lehen helburutzat, hizkuntzaren berreskurapena geroagoko utzita. Txillardegik, ordea, kezkatuak zioskun Irlandari arretaz begiratzeko, independentzia gorabehera, gero eta ingelesago bihurtzen ari zenari.

Euskararen edozterako gaitasun hori ez zen, harengan, hitz hutsetan gelditzen. Txillardegik, bere luma azkarraz, argi zerakuskigun, baserri eta itsas giroko kontakizunez kanpoan ere, gure mintzaira tresna ezin hobe zela kaleko, munduko eta orotariko istorioak kontatzeko. Baina, horretarako, munduko gainerako kultura-hizkuntzetan bezala, dialekto mintzatuen nahaste-borraste zatikatzailearen gainetik, nazio-hizkuntza batua eta batzailea behar genuen, eta hor ere buru-belarri jardun zuten lanean, euskara batua lortu arte.

Eta euskara horretan ideia modernoa, existentzialismoa, politika, estrukturalismoa edo eboluzio-gaiak ere jorra zitezkeen. Eta nolako ondorio distiratsuekin gainera! Hura bai euskara aberats, dotore, isurkor eta landual! Tokitan zegoen, Txillardegiren prosaren parean jarrita, Krutwigen euskal idazkera zurrin eta moldakaitza, batasunerako zerabiltzan teoria politik gorabehera! Horrexegatik Jose Luisen euskaltzaleasun eta abertzaletasun-mezuek hasiera-hasieratik erakarri gintuzten. Lehenagoko purismo antzuarren ordez, hizkuntza estandar normaldu eta erabilgarria bultzatu zuten.

Bestalde, eta horrek ere bere garrantzia dauka, eta ez txikia, Txillardegik ez zuen teoriaren eta praxiaren arteko hausturik egiten, bera baitzen lehen-lehena betetzen inorentzat proposatzen zuena. Eta hori, orduko lehendakaria bera bere seme-alabei gure hizkuntza nazionala irakasten arduratzen ez zen garai batean, eredugarria genuen erabat. Bide horretan kartzela, erbestea eta mila eragozpen pairatu behar izan zituen, baina bera beti zintzo jarraiki zitzaizen bere abertzaletasun-oinarri, horiek beti ere edozein alderdiren diziplina baino gorago izan zituen eta. Ezin ahantzizkoa, jakina, bide latz horretan beti aldamenen, bidaide eta gogaide, izan duen emazte adoretua, Jone Forcade, bere ordu latzetako lagun zintzoa.

Jendea bere eginetatik ezagutzen delako esakunera egia baldin bada, erraz uler daitezke zergatik askok gure abertzaletasuna, neurri handiz, Txillardegiri zor diogun. Eta diruzkoak ez diren zorrak, kasu honetan bezala, kitaezinak dira.

Txillardegik ez zuen teoriaren eta praxiaren arteko hausturik egiten, bera baitzen lehen-lehena betetzen inorentzat proposatzen zuena. Eta hori, orduko lehendakaria bera bere seme-alabei gure hizkuntza nazionala irakasten arduratzen ez zen garai batean, eredugarria genuen erabat